

УДК 373.5.016-047.22:7

DOI 10.31654/2663-4902-2024-PP-2-34-43

Борисова Т. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
borysova@kpnpu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-5831-4745

**ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ
ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ
ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО»**

Наукову розвідку присвячено вирішенню актуальної для сучасної загальної середньої освіти проблеми формування культурної компетентності учнів.

Окреслено суспільну значущість проблеми культурного розвитку дітей і молоді, проаналізовано низку нормативних документів державного та світового рівня на предмет ролі культури у прогресивному поступі людства. Визначено провідні тенденції вітчизняної освіти щодо культурного розвитку особистості, специфіку компетентнісного підходу до формування культури учнів в умовах освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти.

Здійснено аналіз наукових праць вчених різних галузей гуманітарного знання щодо сутності ключових понять: «культура», «культура особистості», «культурна компетентність», запропоновано авторське тлумачення терміну «культурна компетентність учнів закладів загальної середньої освіти».

Науково обґрунтовано педагогічну значущість мистецтва й мистецької діяльності для формування культурної компетентності учнів. Акцентовується твердження щодо потенціалу інтегрованих уроків мистецтва як унікального середовища для вирішення окресленої педагогічної проблеми. Розкрито інтегративну специфіку уроків мистецтва, увиразнено механізми впливу на особистість учня різних видів мистецтв та форм мистецької діяльності.

Висвітлено технологічний інструментарій формування культурної компетентності учнів на інтегрованих уроках мистецтва. Визначено алгоритми організації процесу сприйняття мистецьких творів, аналізу-інтерпретації художньо-образного змісту зразків мистецтва, варіанти застосування інтегративних технологій, технологій проблемного навчання, інтерактивних, ігрових технологій у процесі формування культурної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти. Окреслено засоби активізації пошуково-пізнавального інтересу до вивчення культури, посилення емоційного відгуку на твори мистецтва, що вивчаються на уроці, підтримки творчої ініціативи учнів у різних видах мистецької діяльності.

Визначено основні вектори педагогічної уваги вчителя для забезпечення ефективності процесу формування культурної компетентності учнів на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» у закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: учні, особистість, культура, культурна компетентність, інтегрований курс «Мистецтво», мистецька діяльність, педагогічні технології, заклади загальної середньої освіти.

Постановка проблеми. В умовах постійних технологічних, економічних, політичних трансформацій, якими характеризується нинішній етап еволюційного розвитку людства, особливої значущості набуває проблема збереження потужного

культурного генофонду української нації, виховання юного покоління українців у душі споконвічних гуманістичних цінностей, високих духовних та естетичних ідеалів.

Проблема культури сучасного суспільства носить не лише державний, але й глобальний характер, особливо з огляду на рух України у світовий цивілізаційний простір. Зокрема, у розроблених Європейським Парламентом та Радою ЄС рекомендаціях міститься пункт «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя», в якому обґрунтовується необхідність формування «культурної компетентності» як запоруки успішної життєдіяльності людини у сучасному світі. У вказаному документі регламентовано наступні позиції: «Важливою є обізнаність у сфері культури та вміння творчо самовиражатись, що визначається як знання місцевого, державного та європейського культурного спадку та його місця у світі. Це включає основні знання видатних культурних праць, в тому числі популярної сучасної культури. Необхідно розуміти культурне та мовне різноманіття Європи та інших частин світу, бажання зберегти його та важливість естетичних факторів у повсякденному житті» [11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідно до світових тенденцій щодо культурного розвитку сучасного суспільства, в Україні також прийнято низку нормативних державних документів, які визначають стратегічні орієнтири реалізації такого типу завдань в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. Так, у Концепції Нової української школи до переліку ключових компетентностей, які мають бути сформовані під час навчання дитини у школі, віднесено саме «культурну компетентність», що дозволяє її позиціонувати як пріоритетну для формування особистості [7].

У контексті суспільної значущості окресленої проблеми актуальними виступають питання пошуку ефективних рішень щодо залучення дітей та молоді до світу культури у процесі їх шкільного навчання, шляхів передачі їм накопичених людством культурних надбань, педагогічних інструментів формування діяльних у культурній царині особистостей, здатних у майбутньому продукувати власні культурні цінності й вносити особистий внесок у культурний поступ нашої країни.

Одним із найпотужніших серед усіх існуючих засобів, які об'єктивно здатні забезпечити ефективний процес формування культурної компетентності особистості, є мистецтво.

Педагогічна значущість мистецтва у всій розмаїтості його видів, форм, жанрів криється у можливості відображати оточуючу дійсність засобами різних художніх мов. Мистецтво є наріжним каменем і важливою складовою культури людства, в якому втілено естетичні погляди, моральні ідеали, історичні віхи розвитку людської цивілізації. Виступаючи своєрідним «вікном», через яке можна «підглядіти» різні прояви життя, мистецтво через художні образи надає можливість людині заглибитись у глибину віків, пізнати культуру своїх пращурів, їх традиції й вірування, обставини життя відомих персоналій, відчутти їх переживання та емоції або перенестись у різні куточки світу, ознайомитись із культурою інших народів, можливо, поринути у світ майбутнього, у фантазійні, нереальні, казкові виміри, образно уявити це майбутнє тощо.

В арсеналі сучасної загальної середньої освіти найбільш широкі можливості для формування культурної компетентності учнів засобами мистецтва й мистецької діяльності мають уроки інтегрованого курсу «Мистецтво», які в силу своєї інтегративної специфіки акумулюють інструменти впливу різних видів мистецтв (музики, образотворчого мистецтва, театру, кіно, хореографії).

Так, різні види мистецтва, використовуючи притаманну їм художню мову, засоби художньої виразності, надзвичайно детально й рельєфно віддзеркалюють оточуючий світ, релігійні вірування, традиції, морально-етичні ідеали, естетичні уподобання різних соціальних груп, різних народів світу, що сукупно складає зміст культури.

Відповідно, чим більше такого типу інформації буде подано учням на уроках мистецтва, чим кращі мистецькі зразки їм буде запропоновано до вивчення, чим активніше вони залучатимуться до процесів сприйняття, осмислення, аналізу творів

різних видів мистецтва, до практичної та творчої діяльності у царині театрального, музичного, образотворчого, екранного тощо мистецтв, тим вищим буде рівень їх культурної компетентності, а отже й загальний рівень культури особистості.

З огляду на наявність суспільного запиту щодо підвищення рівня культури нинішнього молодого покоління, потужний культуротворчий потенціал мистецтва й мистецької діяльності, а також широкі можливості інтегрованих уроків мистецтва виступати унікальним середовищем для культурного розвитку учнів, особливої актуальності набуває проблема формування культурної компетентності учнів на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» в закладах загальної середньої освіти.

Варто зазначити, що різні аспекти порушеної наукової проблеми досить широко висвітлено у наукових працях та науково-методичних розвідках представників різних напрямків гуманітарних знань (філософів, педагогів, психологів, музичних педагогів).

Так, до наукового трактування понять «культури», «культурної компетентності», «культури особистості» долучились такі вчені, як В. Шинкарук, І. Агієнко, Т. Заїка, Л. Левчук, О. Шевнюк, В. Андрущенко, В. Тернопільська, О. Овчарук, В. Кремень, О. Крутенко, С. Кондратенко, В. Вербицький та ін.

У наукових працях Г. Миленької, Н. Миропольської, І. Хижняк, О. Михайлицької, Т. Крешешної, Ю. Москвічової та ін. піддавались науковому аналізу особливості впливу мистецтва, мистецької діяльності на розвиток культури особистості.

Педагогічний потенціал уроків мистецтва щодо формування культурної компетентності сучасних школярів досліджувався у наукових роботах музичних педагогів: Г. Падалки, Л. Масол, Т. Турчин, О. Рудницької, О. Ростовського, О. Малицької, І. Барвінок.

Мета статті. Високо оцінюючи внесок вказаних вчених у наукову розробку окресленої проблеми зазначимо, що на сьогодні недостатньо дослідженими залишаються питання розробки теоретичних засад та виокремлення найбільш ефективних засобів технологічного забезпечення процесу формування культурної компетентності учнів на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» у закладах загальної середньої освіти, що виступає метою нашої наукової розвідки.

Основний матеріал. Глибина наукового осмислення поняття «культурна компетентність учнів» передбачає передусім розуміння сутності таких понять, як «культура», «культура особистості», «компетентність», «культурна компетентність».

Так, у філософських наукових джерелах подається дослівний переклад терміну «культура» з латини, це – «обробіток, розвиток, виховання, освіта, шанування» і вказується, що його первинне розуміння пов'язане із обробітком і доглядом землі [14, с. 8].

Філософський енциклопедичний словник пропонує й більш поглиблене й осучаснене трактування культури: «Культура – догляд, поліпшення, ушляхетнювання тілесно-душевно-духовних сил, схильностей і здібностей людини, а отже – і ступінь їх розвитку» [13, с. 523].

Психологія, у свою чергу, розглядає культуру як «предметно-ціннісну форму засвоювально-перетворювальної діяльності, в якій відображається історично визначений рівень розвитку суспільства і людини, породжується й утверджується людський сенс буття» [10, с. 22]. Відповідно, увага акцентується саме на діяльнісному аспекті культури, на її здатності перетворювати існуючі культурні надбання у особистісні цінності людини, які згодом, примножуючись, формують її власну культуру й, відповідно, зворотньо формують культуру суспільства, до якого вона належить.

Важливе значення для нашого дослідження має презентоване у Психологічному словнику визначення «культурної людини», оскільки, на нашу думку, саме формування культурної людини є кінцевою метою й основною стратегічною ціллю процесу формування культурної компетентності учнів: «Культурна людина – це інтелігент (за духовною суттю), що посідає активно-творчу життєву позицію і прагне найвищі здобутки людства, оптимальний раціоналізм діяльності спрямувати на утвердження творчої свободи і гідності людини як вищої цінності» [10, с. 23].

В окремих наукових роботах сучасних вчених культура особистості розглядається в єдності її психологічних та соціальних аспектів. Так, наприклад, В. Тернопільська з цього приводу зазначає: «Культура є як індивідуальним, психологічним конструктом, так і соціальним. Деякою мірою культура існує і в кожному з нас індивідуально, і як глобальний, соціальний конструкт. Індивідуальні відмінності в культурі можна спостерігати серед людей настільки, наскільки вони приймають і поділяють установки, цінності, уявлення і поведінку, які в силу згоди складають їх культуру. Якщо вони поводять себе відповідно до цих загальних цінностей або моделей поведінки, тоді ця культура у них присутня, а якщо вони не поділяють ці цінності або моделі поведінки, то вони не є складовою цієї культури» [12].

Відповідно, «культуру особистості» можна розглядати як багатовимірний феномен, що віддзеркалюється ступенем осягнення і привласнення окремою особистістю загальнолюдських культурних цінностей, інтелектуально-творчих здобутків минулих поколінь, накопиченого людством досвіду у різних сферах життєдіяльності, що здійснюється через активну пізнавальну, творчу діяльність і сприяє формуванню нових елементів у структурі особистості, набуттю внутрішніх ресурсів, а також спонукає людину до саморозвитку і подальшого зворотнього впливу на розвиток культури. Таким чином, культурний розвиток особистості можна трактувати як процес її перетворення із об'єкта, на який впливає численна кількість різноманітних факторів – у суб'єкт культури, який сам активно втручається у процеси її трансформації й забезпечує прогресивний поступ.

Щодо поняття «компетентність», то у сучасних педагогічних наукових працях також існує чимала кількість його різноманітних тлумачень. Зазвичай, науковці розглядають компетентність як досвід людини у тій або іншій галузі, обізнаність, володіння відповідними знаннями, що дозволяють їй бути успішними й реалізуватись у певній сфері.

Так, у науковій праці О. Овчарука «Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти» «компетентність» визначається як інтегрована властивість особистості, що передбачає сукупність таких складових, як досвід, знання, вміння, ставлення, поведінкові реакції тощо [8, с. 73].

В. Вербицький, в свою чергу, дотримується таких переконань: «Компетентності визначають готовність учня до життя, його участі в житті суспільства. Компетентнісний підхід в навчанні сприяє успішній адаптації школярів в соціумі, рішенню ключових проблем сучасного життя, їх професійному самовизначенню... Отже, компетентність – здатність (потенціал), здійснювати складні види діяльності» [4, с. 30].

Для наукових публікацій, присвячених питанням саме «культурної компетентності», також характерною є розмаїтість поглядів й позицій щодо трактування сутності цього поняття.

Так, Т. Заїка розглядає «культурну компетентність» у культурофілософському контексті й тлумачить її у такий спосіб: «Культурна компетентність – не про якийсь один з аспектів життя людини, а про її буття загалом як істоти розумної. Самореалізація індивіда напряму пов'язана з рівнем його культурної компетентності» [5, с. 87].

Інші вчені, зокрема С. Кондратенко, науково інтерпретують «культурну компетентність» у більш широкому сенсі, через призму взаємовідносин особистості та суспільства: «Культурна компетентність – рівень адаптованості людини до культурного, комунікаційного, техногенного та іншого сучасного середовища, її вміння орієнтуватися у інформаційному потоці, правильно використовувати отриману інформацію для прийняття рішень... Культурна компетентність передбачає збалансованість між такими категоріями: знаннями і досвідом відповідно інших культур, особистостей, націй, поведінкою тощо; чуйністю, емпатією, здатністю поставити себе на місце інших і охопити їх почуття і потреби; упевненістю в собі, знанням власних сил, слабкостей і потреб, емоційною стабільністю» [6, с. 160].

Н. Бондаренко висловлює твердження, що культурна компетентність формується у процесі інкультурації особистості і є її результатом: «Освіта є каналом спрямованої інкультурації – процесу входження й глибинного занурення людини в культуру, опанування особливостей світосприймання, традицій, звичаїв, норм, цінностей, моделей поведінки, ідентичності, властивих конкретній культурі. Результатом інкультурації особистості є культурна компетентність, яка дає їй можливість розуміти, правильно інтерпретувати й доцільно застосовувати здобуті знання про культурні установки, цінності й норми. Практичне значення культурної компетентності полягає в тому, що особа вчиться здатності розуміти інших, спілкуватися й ефективно взаємодіяти з людьми через культуру – власну й чужу... Результатом інкультурації має стати особистість, здатна відтворювати культуру, її ядро, базові цінності, традиції, транслювати, поширювати її, передавати культурну спадщину прийдешнім поколінням» [2].

На основі вищезазначеного, «культурну компетентність учнів закладів загальної середньої освіти» можна розглядати як сукупність їх психологічних, інтелектуальних, діяльнісних якостей, що охоплюють: обізнаність із світовими й національними культурними надбаннями, спадщиною, традиціями, кращими шедеврами мистецтва й народної творчості; володіння навичками здійснення елементарного аналізу культурних та мистецьких явищ, предметів, зразків матеріальної та нематеріальної культури; здатність до вияву емоцій щодо творів мистецтва, культурних об'єктів, висловлення естетичних, оцінних суджень щодо їх якості; прагнення до розширення й поповнення обсягу знань у царині культури і мистецтва; наявність художньо-творчих інтересів у сфері мистецької діяльності; активність у мистецькій та творчій діяльності; прагнення підвищувати власний культурний рівень шляхом участі у культурно-дозвілєвій діяльності, відвідування культурно-мистецьких заходів, концертів, спектаклів тощо.

На уроках інтегрованого курсу «Мистецтво», у процесі вивчення кращих творів світової та вітчизняної культурної спадщини, школярі мають можливість не лише ознайомитись з різноманітними культурно-історичними традиціями, релігією та устроєм життя, з морально-ціннісними, світоглядними, духовними пріоритетами різних народів, а й «проникнути» у світ подекуди малозрозумілої для них культури, осмислити специфічні особливості мистецтва та культури інших народів, навчитись шанобливо сприймати людей іншої віри, іншої культури тощо.

Вирішенню завдань формування культурної компетентності учнів на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» може сприяти досить широкий спектр художньо-педагогічних технологій, серед яких варто відзначити інтегративні технології, технології проблемного навчання, ігрові, інтерактивні технології, які варто цілеспрямовано застосовувати на тих або інших етапах уроку у процесі різних форм мистецько-пізнавальної, мистецько-практичної та мистецько-творчої діяльності учнів.

Так, наприклад, інтегративні технології здатні забезпечити формування в учнів багатовимірної художньої картини світу, оточуючої їх дійсності, розширити й зробити більш яскравішими їх уявлення про світ загалом та культуру, мистецтво зокрема, про людей, які жили раніше або про життя своїх сучасників, про їх традиції, побут, матеріальну та духовну культуру тощо.

Інтегративні художньо-педагогічні технології, охоплюючи інструменти порівняння, узагальнення, зіставлення та протиставлення, активізують інтелектуальну сферу школярів, спонукають до знаходження причинно-наслідкових зв'язків між різними культурними явищами, розвивають логіку мислення, сприяють розширенню меж пізнавальних інтересів учнів у царині мистецтва і культури тощо.

Принципово важливо вже на етапах художнього сприйняття мистецьких творів та їх аналізу-інтерпретації зосереджувати увагу учнів на тому, які саме ідеї, думки, почуття транслює той або інший твір мистецтва, що саме прагне передати автор своїм слухачам, глядачам тощо.

Завдання вчителя полягає у тому, щоб у процесі сприйняття народної, класичної або сучасної музики, творів образотворчого, хореографічного, театрального, кіномистецтва учні переймали безцінний культурний досвід старших поколінь, розмірковували над явищами та об'єктами сучасної культури, висловлювали щодо них власні естетичні, морально-естетичні судження. Такий підхід уможливить привласнення закладеної у мистецьких творах інформації, формування ціннісного ставлення щодо тих або інших зразків матеріальної та нематеріальної культури, а також забезпечить поступове перенесення трансльованих цінностей у власний вжиток, безпосередньо у життя, збагачуючи у такий спосіб культуру особистості учня.

Дієвими щодо формування культурної компетентності учнів на уроках мистецтва є також технології проблемного навчання, націлені на розширення сфери їх пізнавальних інтересів та активізацію самостійної пізнавально-творчої діяльності у царині культури і мистецтва.

Технологія проблемного навчання дозволяє учням не бути лише пасивними слухачами, глядачами, виконавцями тих або інших творів мистецтва, а, натомість, перетворюватись на активних дослідників різноманітних проблем, пов'язаних як із самим мистецьким твором, з образами, які він втілює, так і з особливостями життєвого та творчого шляху авторів, з історико-культурним контекстом його створення, виконання тощо.

Відповідно, для формування культурної компетентності потрібно якомога частіше залучати учнів у процесі виконання ними різних видів мистецької діяльності до вирішення різного роду спеціально створених проблемних ситуацій, задач, які вони мають самостійно розв'язати на основі набутого попередньо досвіду, власних знань та отриманої із різних джерел інформації. Важливо при постановці тієї або іншої проблеми враховувати можливості вікового розвитку учнів різних вікових груп, їх творчі можливості тощо.

Варто пам'ятати, що будь-яке завдання може виступати проблемним, якщо вчитель спеціально організує процес самостійного пошуку учнями у тому або іншому культурному або мистецькому явищі, об'єкті, події тощо чогось раніше не вивченого, не дослідженого – «невідомого», що їм потрібно самостійно «відкрити» (вирішити поставлену проблему). Це сприятиме утворенню у школярів відчуття особистої причетності до створення чогось нового, не існуючого раніше, того, що з'явилося завдяки їх розуму, зусиллям і відтепер стане для них новим досвідом, новими знаннями, новими способами виконання раніше відомих дій тощо.

Різного роду проблемні ситуації можна застосовувати під час аналізу-інтерпретації творів мистецтва, явищ світової та вітчизняної культури, вивчення біографій композиторів, художників, відомих акторів, театральних діячів, режисерів, кінематографістів та інших діячів культури або у процесі пошуку засобів виразності, необхідних для виконання та інтерпретації тієї або іншої музики, для створення акторського образу, художнього образу, під час обговорення сюжетів і образного змісту пісень, опер, музичних казок, кінофільмів, театральних спектаклів тощо.

За таких спеціально створених обставин процес пізнання учнями культури стає більш самостійним, набуває ознак творчості, а також приносить їм радість від власних «відкриттів», адже, як відомо, краще засвоюється не те, що отримано у готовому вигляді, а те, що віднайдено самостійно, через докладання власних зусиль, у атмосфері безумовного визнання цінності особистих міркувань, ідей та рішень.

Ефективним інструментом формування культурної компетентності учнів на уроках мистецтва є також ігрові технології, які здатні активізувати і зробити більш захоплюючим процес ознайомлення із культурними надбаннями людства, емоційно забарвити навчально-пізнавальну діяльність, посилити інтерес до вивчення творів різних видів мистецтв, кращих зразків світової та вітчизняної культури тощо.

Дієвістю вирізняються також інтерактивні технології навчання, які можуть реалізовуватись на уроці у формі бесід, диспутів, дискусій, круглих столів, колективних мистецьких проєктів тощо і забезпечувати формування вмій формулювати, висловлювати і відстоювати власні думки, естетичні судження щодо тих або інших зразків культури і мистецтва, вести діалог щодо різноманітних культурних явищ, видатних персоналій у світі культури, удосконалювати навички командної пошукової, творчої роботи у царині мистецтва, культури тощо. З-поміж чисельних різновидів інтерактивних методів навчання учнів варто виокремити надзвичайно цікаві міжнародні культурно-дослідницькі проєкти, презентовані у навчально-методичній розробці О. Аліксійчук та В. Федорчук, які, за умов дотримання норм щодо їх організації й проведення, можуть використовуватись у роботі із учнями закладів загальної середньої освіти й сприяти формуванню їх культурної компетентності. До таких проєктів відносяться: «Національна спадщина (обмін малюнками (репродукціями) та віршами, що є національним надбанням, має на меті розвиток розуміння учасниками проєкту культурних цінностей інших народів); «Національні костюми всієї Землі» (учні надсилають малюнки національних костюмів своєї країни, описують, коли їх одягають); «Місця і перспективи» (допомагає школярам досліджувати історію своїх регіонів, культуру, географію для того, щоб поділитися своїми знаннями з народами різних країн) та ін.» [2].

З метою підвищення результативності процесу формування культурної компетентності школярів, активізації пошуково-пізнавального інтересу до вивчення культури, підтримки творчої ініціативи учнів у різних видах мистецької діяльності доцільно використовувати засоби візуалізації, звукового, технічного та інформаційного супроводу: презентації із включенням образотворчого ряду, різноманітні інформаційно-комунікаційні технології (комп'ютерні програми, мультимедійні енциклопедії, інтернет-ресурси), пропонувати здійснити віртуальні екскурсії до театрів і музеїв України й світу, переглядати фрагменти навчальних фільмів, пов'язаних із різноманітними явищами і подіями у світі культури, культурними діячами, шедеврами світової культури, а також фрагменти мюзиклів, балетів, опер тощо.

Такі засоби, завдяки посиленню художнього впливу на особистість учнів, надаватимуть додаткові можливості для створення на уроці яскравої й піднесеної емоційної атмосфери спілкування із мистецькими шедеврами, більш глибокого «занурення» учнів у світ різних видів мистецтв. При цьому слід враховувати й те, що сам «процес пізнання особистістю оточуючої дійсності носить не лише інтелектуальний характер і здійснюється на рівні свідомості. Важливу роль у цьому відіграють також емоції, які складають основу внутрішнього життя людини» [1, с. 113]. Застосування визначених підходів на уроках мистецтва, безумовно, позитивно відобразиться на культурному рівні учнівської аудиторії.

Висновки. Підсумовуючи висвітлене вище зазначимо, що процес формування культурної компетентності учнів буде результативним, якщо вчитель мистецтва свідомо спрямовуватиме «фокус» педагогічної уваги не лише на розвиток тих або інших мистецьких знань, умінь, удосконалення творчих здібностей учнів тощо, але й систематично і планомірно докладатиме зусиль для розширення їх інформаційної обізнаності у царині культурних надбань рідного народу та інших народів світу, виховання поваги до національних та загальнолюдських культурних здобутків і цінностей, утворення відчуття особистої приналежності до славних традицій вітчизняної культури, до величезного культурного спадку, залишеного нам великими культурними діячами минулого і сьогодення, а також ретельно й наполегливо формуватиме в учнів прагнення своїми особистими творчими досягненнями, через власну активну участь у різного виду мистецьких акціях, культурних заходах тощо вносити свій особистий внесок у культурний розвиток нашої країни.

Здійснена наукова розвідка спрямована на висвітлення окремих аспектів досліджуваної проблеми і підходів до її вирішення. У подальшій перспективі більш

детальної наукової розробки потребують такі напрями: засоби активізації пізнавально-пошукової діяльності школярів у процесі вивчення світової та вітчизняної культурної спадщини на уроках мистецтва, організація проєктної діяльності учнів у царині культури та мистецтва, формування інтересу учнів закладів загальної середньої освіти до вивчення культури свого регіону, країни тощо.

Література

1. Аліксічук О. С., Федорчук В. В. Проектна діяльність студентів у процесі опанування навчальної дисципліни «Шкільний курс світової художньої культури та методика його викладання». Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д.Г., 2009. 44 с.
2. Бондаренко Н. Формування культурної компетентності як ключової на уроках української мови. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/179415/179492>
3. Борисова Т. В. Формування емоційної культури молодших школярів засобами театральної діяльності на уроках мистецтва. *Педагогічна освіта: теорія і практика: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка*; Інститут педагогіки НАПН України / гол. ред. Бахмат Н. В. Вип. 29 (2-2020). Київ: Міленіум, 2020. С. 111–122.
4. Вербицький В. В. Формування ключових компетенцій учнів – основне завдання навчального закладу. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/2372/1/Verbytsky.pdf>
5. Заїка Т. Компетентнісний підхід у культурофілософському контексті: особливості термінологічних визначень. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*. Випуск 62. 2020. С. 87.
6. Кондратенко С. К. Формування культурної компетентності у дітей молодшого шкільного віку з порушенням зору засобами образотворчого та музичного мистецтва. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 1 (15), 150–163. URL: <https://doi.org/10.33189/epn.v1i15.18>
7. Концепція нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
8. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*: бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. С.6-93.
9. Психологічний словник / За ред. член.-коресп. АПН В.І. Войтка. Київ: Вища школа, 1982. 215 с.
10. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року. URL: <https://cutt.ly/oTBXsVu>
11. Тернопільська В. І. Культура особистості школяра: постановка проблеми. URL: <https://core.ac.uk/reader/12082960#:~:text=%D0%92,State%20University%20Library>
12. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. Київ: Абрис, 2002. 751 с. URL: https://archive.org/details/filosofskyi_entsyklop
13. Шинкарук В. І. Поняття культури. Філософські аспекти. *Феномен української культури: методологічні засади осмислення*. Київ: Фенікс, 1996. С. 8–16.

References

1. Aliksiichuk, O.S. & Fedorchuk, V.V. (2009). *Proektna diialnist studentiv u protsesi opanuvannia navchalnoi dystsypliny «Shkilnyi kurs svitovoi khudozhnoi kultury ta metodyka yoho vykladannia»* [Project activity of students in the process of mastering the educational discipline "School course of world artistic culture and methods of its teaching"]. Kamianets-Podilskiy: vydavets Zvoleiko D.H. [in Ukrainian].
2. Bondarenko, N. Formuvannia kulturnoi kompetentnosti yak kliuchovoi na urokakh ukrainskoi movy [Formation of cultural competence as key in Ukrainian language lessons]. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/179415/179492> [in Ukrainian].
3. Borysova, T.V. (2020). Formuvannia emotsiinoi kultury molodshykh shkoliariv zasobamy teatralnoi diialnosti na urokakh mystetstva [Formation of emotional culture of younger

schoolchildren by means of theatrical activities in art classes]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka* – Pedagogical education: theory and practice. Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka; Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy. Bakhmat N.V. (Ed.) Issue. 29. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].

4. Verbytskyi, V.V. Formuvannia kluchovykh kompetenosti uchniv – osnovne zavdannia navchalnoho zakladu [Formation of key competencies of students is the main task of the educational institution]. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/2372/1/Verbytsky.pdf> [in Ukrainian].

5. Zaika, T. (2020). Kompetentnisnyi pidkhd u kulturofilosofskomu konteksti: osoblyvosti terminolohichnykh vyznachen [Competence approach in the cultural-philosophical context: peculiarities of terminological definitions]. *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina – Herald of V. N. Karazin KhNU*. Issue 62 [in Ukrainian].

6. Kondratenko, S.K. Formuvannia kulturnoi kompetentnosti u ditei molodshoho shkilnoho viku z porushenniam zoru zasobamy obrazotvorchoho ta muzychnoho mystetstva [Formation of cultural competence in children of primary school age with visual impairment by means of visual and musical arts]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy – Education of persons with special needs: ways of development*. 1(15). P. 150–163. URL: <https://doi.org/10.33189/epsn.v1i15.18> [in Ukrainian].

7. Kontsepsiia novoi ukrainskoi shkoly [The concept of a new Ukrainian school]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> [in Ukrainian].

8. Ovcharuk, O.V. (2004). Rozvytok kompetentnisnoho pidkhdou: stratehichni oriietyry mizhnarodnoi spilnoty [Development of the competence approach: strategic orientations of the international community]. *Kompetentnisnyi pidkhd u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy – Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives*. O.V.Ovcharuk (Ed.) Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].

9. (1982). *Psykhohichnyi slovnyk* [Psychological dictionary]. V.I. Voitka (Ed.). Kyiv: Vyscha shkola [in Ukrainian].

10. Rekomendatsiia 2006/962/leS Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady (leS) «Pro osnovni kompetensii dlia navchannia protiahom usoho zhyttia» vid 18 hrudnia 2006 roku [Recommendation 2006/962/EU of the European Parliament and the Council (EU) "On core competences for lifelong learning" dated December 18, 2006]. URL: <https://cutt.ly/oTBXsBu> [in Ukrainian].

11. Ternopil'ska, V.I. Kultura osobystosti shkoliara: postanovka problem [The culture of the student's personality: statement of the problem]. URL: <https://core.ac.uk/reader/12082960#:~:text=%D0%92,State%20University%20Library> [in Ukrainian].

12. (2002). *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary] V.I. Shynkaruk (Ed.). Kyiv: Abrys. URL: https://archive.org/details/filosofskyi_entsyklop [in Ukrainian].

13. Shynkaruk, V.I. (1996). Poniattia kultury. Filosofski aspekty [Concept of culture. Philosophical aspects]. *Fenomen ukrainskoi kultury – Phenomenon of Ukrainian culture*. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].

Borysova T.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Musical Art
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
borysova@kpnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-5831-4745

FORMATION OF CULTURAL COMPETENCE OF STUDENTS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION AT THE LESSONS OF THE ART INTEGRATED COURSE

Scientific research is devoted to solving the problem of forming students' cultural competence, which is relevant for modern general secondary education.

The social significance of the problem of cultural development of children and youth is outlined, a number of regulatory documents of the state and world level are analyzed in terms of their cultural impact on the ongoing progress of mankind. The leading trends of domestic education regarding the cultural development of the personality, the specifics of the competence approach to the formation of the culture of students in the conditions of the educational process in institutions of general secondary education have been determined.

An analysis of the scientific works of scholars from various fields of humanitarian knowledge was carried out regarding the essence of the key concepts: "culture", "personal culture", "cultural competence", the author's interpretation of the term "cultural competence of students of general secondary education institutions" is proposed.

The pedagogical significance of art and artistic activity for the formation of students' cultural competence has been scientifically substantiated. The statement about the potential of integrated art lessons as a unique environment for solving the outlined pedagogical problem is emphasized. The integrative aspects of art lessons are revealed, the mechanisms of influence on the student's personality of various types of arts and forms of artistic activity are highlighted.

The technological toolkit for the formation of cultural competence of students in integrated art lessons is suggested. Algorithms for the organization of the process of perception of works of art, analysis-interpretation of the artistic content of art samples, options for the application of integrative technologies, problem-based learning technologies, interactive, game technologies in the process of forming the cultural competence of students of general secondary education institutions are determined. Means of activating search and cognitive interest in the study of culture, strengthening of emotional response to works of art studied in class, support of creative initiative of students in various types of artistic activity are outlined.

The main vectors of the teacher's pedagogical attention have been determined to ensure the effectiveness of the process of forming the cultural competence of students in the lessons of the Art integrated course in general secondary education institutions.

Key words: students, personality, culture, cultural competence, Art integrated course, artistic activity, pedagogical technologies, establishments of general secondary education.